

SEMINARİSTİN NAKAM ÖMRÜ

Gül budağına xar həris olan kimi, cavan müəllimlərə də bimürvət ciyər və-rəmi hərisdir.

Soltan Məcid Qənizadə 1905-1908-ci illərdə seminariyada Azərbaycan şöbəsinin müfəttişi

Zülfüqar bəy Hacıbəyli Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasına 1899-cu ildə qəbul olunmuş, 1904-cü ildə əla qiymətlərlə qurtarmışdır. Həmin ili Seminariyanı on yeddi nəfər azərbaycanlı gənc bitirmişdi. Həsən Sultanov Zəngəzur qəzasından, Möhsün Cabbarxanov İrəvandan, Əli Terequlov - Tanrıqulov (Tiflisdən), Əbdülfədir Əlqədari Dağıstanın Kürə nahiyyəsindən (məşhur tarixçi-alim Həsən Əlqədarinin (1835-1910) oğlu idi), Müslüm Maqomayev - Çeçenistandan, Osman Əfəndiyev - Qazax qəzasının Şıxlı kəndindən, Üzeyir bəy Hacıbəyli, Azad Əmirov, Zülfüqar bəy Hacıbəyli, Abbas İsmayilbəyov - dörd nəfər isə Qarabağın Şuşa şəhərindəndir. Onlar Seminariyanı müvəffəqiyyətlə bitirib müəllimlik şəhadətnaməsi aldılar.

Tələbələrinin müvəffəqiyyətlərindən sevinən Firidun bəy Köçərli «Şərqi-Rus» qəzetində çıxış edərək yazırdı:

«Əziz və mehriban balalarım, Seminariyada aldığınız bilik və mərifəti cəhəllət və nadanlıqda qalan qardaşlarınıza sərf edin. Cəhd edin ki, Sizi sevsinlər, sizə etibarları olsunlar. Burdan apardığınız elm və tərbiyəni elə yüksək və hündür məqamda saxlayın ki, nuru ətrafı da işıqlandıra bilsin.

Müəllimlik ağırdır, ancaq pak və müqəddəs xidmətdir. Zəhmət çəkin səy edin ki, vəzifənizi kamalınca, layiqincə yerinə yetirəsiniz. Sizin tərifiniz bizi xoşhal və başıuca edəcəkdir, eybiniz isə məyus qılacaq. Əlbəttə, bizi məyus etməyi özümüzdə görə görməzsiniz... Əziz balalar, inanıram ki, siz xalqa sidqi-dil ilə qulluq edəcəksiniz».

Yuxarıda adları çəkilən seminaristlərin hər biri ömürlərinin sonuna kimi əziz müəllimləri Firidun bəy Köçərlinin xidmətini ehtiramla yad etmişlər. Hələ 1909-cu ilə avqustun 20-də «Tərəqqi» qəzetində çıxış edən Üzeyir bəy Hacıbəyli sevimli müəllimi Firidun bəyin yad bir şəhərdə onlara doğma ata qayğısı göstərdiyini, şirindilli məqalələri ilə tərbiyə və təlimin lüzumu və vacibliyi haqqında vazeh bəyanlar buyurduğunu iftixarla yazmışdır.

1910-cu ildə Firidun bəy Seminariyanın keçmiş müfəttişi Aleksey Çernyayevskinin (1840-1894) ibtidai məktəb şagirdləri üçün yazdığı «Vətən dili» dərsliyinin yeddinci nəşrini hazırladı. Bu uğura sevinən Üzeyir bəy həmin ilin beş mart tarixli nömrəsində yazırdı: «Vətən dili» üsuli-sövti üzrə tərtib olunmuş təlim kitablarının anası mənziləsindədir. Seminariyanın elmi-ilahi müəllimi olan məşhur pedaqoq və yazıçılarımızdan möhtərəm Firidun bəy Köçərli cənabları tərəfindən işlədilib, gözəl surətə salınıbdır.

Firidun bəy cənabları kimi üsuli-tədriş və ədəbiyyata mükəmməl surətdə aşına olan bir zətin iştirakı «Vətən dili»nin faydalı və lüzumlu bir kitab olduğu təmin edilir».

Möhtərəm oxuculara yaxşı məlumdur ki, 1904-cü ildə seminariyanı müvəffəqiyyətlə bitirən bu gənclərin hər biri Azərbaycan ədəbiyyatında, maarifində və musiqi aləmində əvəzsiz mütəxəssislər oldular. Sevimli müəllimləri Firidun bəy Köçərlinin inamını doğrultdular.

Yalnız bir nəfərin ömrü və pedaqoji fəaliyyəti çox qısa oldu. Zülfüqar bəy Məmmədli bəy oğlu Hacıbəylinin. Yeri

gəlmişkən onu da qeyd etmək lazımdır ki, bəzi tədqiqatçılar soyadına görə, səhvən onu Üzeyir bəy Hacıbəylinin böyük qardaşı olduğunu yazıblar. Yalnız mərhum tədqiqatçı-alim Mirabbas Aslanov arxiv sənədlərinə əsaslanaraq Zülfüqar bəyin Üzeyir bəy Hacıbəylinin qardaşı yox, əminəvəsi olduğunu, Şuşada rus-tatar məktəbində və Qori Seminariyasında kurs yoldaşı olduğunu üzə çıxartmışdır. (Bax: «Üzeyir bəy Hacıbəyli gündəlik yazmış olsaydı» kitabçası, Bakı, 1994-cü il, səh.16-da).

Seminariyanı əla qiymətlərlə bitirən Zülfüqar bəyə bir il on ay Gəncədəki sənət məktəbində müəllimlik etmək qismət oldu.

çox yaxşı olardı. Baqqı Allah, Zülfüqar. Ruzi-düşənbə. 14 dekabr».

Üçüncü məktub:

«*Qibləgaha! Çoxdandır ki, məktub-müşfiqəniz vüsul olub qəlbimi şad və könlümü abad etmişdi. Nəhayət, məktəbimizə təzə bir rəis qoyulmaq cəhətinə şığılmaq artıq olub, cavabını əda etməyə macal tapmayırdım. İndi bu neçə kəlimatı hüzzurunuza göndərib, üzr istəyirəm və salamunu əziz mehribanə etdiyi ibadət və itaətin məqbulunu Xudavəndi-Həqqimdən diləyirəm. Allah.*

Zülfüqar Şamani, 6 noyabr 1904-cü il. Gəncə»

Qarda-boranda uzaq yollar qət edən fədai Zülfüqar bəy 1906-cı ildə ciyər və-rəmi xəstəliyinə tutulur.

Arxada: Soldan I cərgədə Həsən Sultanov, B.Məmmədbəyov, Zülfüqar bəy Hacıbəyov II cərgədə: Abbas İsmayilbəyov, A.Qalabəyov, Azad bəy Əmirov, Üzeyir bəy Hacıbəyov III cərgədə: Q.Köçərli, N.Cavanşir, A.Hacıbəyov və b.

9 mart 1903-cü il, Qori şəhəri

Gəncədə müəllimlik etməklə yanaşı Zülfüqar bəy də dayısı Firidun bəy Köçərli kimi kəndbəkənd düşərək Azərbaycan ədəbiyyatı haqqında itib-batmaqda olan məlumatları toplamaqla məşğul olmuşdur. O, istirahət bilmədən uzaq dağ kəndlərindən soragını aldığı aşiq şeirini, divan və cümlələri əldə etməyə pay-piyada yollanmışdır. Zülfüqar bəyin Füzuli adına respublika Əlyazmaları İnstitutunun elmi arxivində sevimli dayısı Firidun bəyə yazdığı cəmi üç məktubu saxlanılır. Məktubun ikisində o, dayısına «qibləgahım», birində isə «əziz dayım» deyər müraciət edir. Və «Zülfüqar Şamani» təxəllüsü ilə imzalayıb.

Birinci məktub: «*Əziz dayı!*

Mənim təyinatımı Yelizavetpola (Gəncə) verdir. Sabah ora yola düşürəm. Sizə salam göndərirəm. Təyinatıma kömək etdiyiniz üçün minnətdarlığımı bildirirəm. Hamıya salamım var. Sizin Zülfüqar. 5 sentyabr 1904-cü il».

Zülfüqar bəy yadigar qalan **ikinci məktub** da 1904-cü il dekabrın 14-də yazılıb: «*Qibləgaha! Əziz-malamımı hüzzurunuzə yetirəndən sonra məlum edirəm ki, biz Əyricəyə (Əyricə-Bərdə rayonunda kənd. Firidun bəyin atası Əhməd ağanın bu kənddə tut bağı və əkin sahəsi vardı. Ailəsi qış fəsilini Əyricə kəndində, yaz və yay fəsilini isə Şuşada yaşayırdılar - Ş.N.) iyirmi üçüncü gedəcəyik. Əgər Siz və yainki uşaqlar bu günlərdə gəlsəniz, xəbər versəniz, gözələyək, bir yerdə getməyimiz*

Dayısı Firidun bəy Köçərli bu bəd xəbəri eşidib Gəncəyə gəlir. Bacısı oğlunu Tiflisə gətirib adlı-sanlı həkim Məmməd-rza ağa Vəkilova müalicə elətdirir. Ciddi müayinədən sonra Məmməd-rza ağa bildirir ki, xəstəlik çox şiddətlidir, bacınız oğlu vaxtında həkimə müraciət etməyib, müalicənin heç bir köməyi olmayacaq.

Çarəsiz qalan Firidun bəy bacısı oğlu Zülfüqar bəyi Qoriyə gətirib seminariyanın həkimi Barsukova da göstərir. O da eyni diaqnozu təyin edir.

Əlyazmalar İnstitutunda Firidun bəyin arvadı Badisəbə xanıma yazdığı xeyli məktubu saxlanılır.

1906-cı il 18 mart tarixli məktubundan: «...Zülfüqar Əbdürrəhman ağa (1867-1931, Firidun bəyin qaynıdır - Ş.N.) gətirdiyi şəkərcörəyinin birinə tamahı düşüb yeyiblər və həmin şəkərcörəyi onu bərk pozubdur. İndi yorğan-döşəkdə yatır və gün-gündən zəif düşür. Dünən Məmmədli bəydən (Zülfüqar bəyin atasıdır - Ş.N.) təl var idi. Zülfüqarın əhvalını soruşur. Mən də cavab yazdım ki, həkimlər məsləhət görürlər onu Suxuma göndərməyi».

1906-cı il 22 mart tarixli məktubundan: «...Hamımız salamat varıq. Zülfüqar da yavaş-yavaş yaxşı olur. Uşaqları öpər-sən və Həcər də (Firidun bəyin övladlığa götürdüyü qızıdır - Ş.N.) sənəni ölini öpür. Zülfüqar da salam edir hamınıza. Mən də Cənnətimə öpürəm və xəyalla günümü xoş keçirirəm».

Həmin il 25 mart tarixli məktubundan: «...Allah sənə insaf versin. Mən indi, bu saat uşaqlar ilə gələ bilərdim, amma Zülfüqar günü-gündən geri gedir, bilmirəm nə eləyim. Qalmışam mat-məəttəl. Onu bu halda qoyub gedə bilmirəm. Havalər da düzəlmir ki, onu Suxuma göndərəm Ağalar ilə...»

İyirmi bir yaşı tamam olmayan Zülfüqar bəy Hacıbəyli 1906-cı il aprelın 15-də Qoridə vəfat edir. Qori şəhər qubernatorunun rəsmi icazəsi ilə Firidun bəy nakam bacısı oğlunu Qarabağa gətirir. Həmin il mayın 9-da «İrşad» qəzetində «Əcəlsiz ölənlərimiz» məqaləsində ölkədə səhiyyə xidmətinin zəif olmasından vaxtsız, cavan iken ölənlərin acınacaqlı halına acıyır. Firidun bəy ürəkəğrısı ilə yazır ki, əcəlsiz ölənlərin günahkarı ara həkimlərinin «müalicəsi» və möminlərin duasıdır: «Bu yaxınlarda həmsirəzadəm - bacım oğlu Zülfüqar bəy Hacıbəylinin nəşini dəfn etmək üçün Qoridən Qarabağa Bərdə qəryəsində olan İmamzadə hüzzuruna apar-mışdım...»

Bu vaxtsız ölüm hamıdan çox həmyerlisi, altı il Seminariyada birgə oxuyan Üzeyir bəy sevimli müəllimi Firidun bəy Köçərliyə göndərdiyi başsağlığı məktubunda yazırdı: «Zülfüqar bəy öldü. Bu bir acı həqiqətdir! Nakam öldü! Valideyni Zülfüqar bəy adlı bir oğul itirdisə, biz Zülfüqar bəy adlı bir adam itirdik ki, xalqımız üçün yuxılmaz, qaralmaz bir sütun olacağı apaşkar idi! Birəhim tale əziz və sevimli yoldaşımızı əlimizdən aldısı, onun əməl və əfkəri-alisini ala bilmədi. Onların səmərəsi dostumun ruhunu şad edəcəkdir. Bu, bizim təsəllimizdir».

Seminariyanın musiqi müəllimi Mixail Leontyevič Pekker Zülfüqar bəy Hacıbəylinin şəxsi işinə yazdığı rəydə göstərir ki, bütün əsas fənləri əla qiymətlərlə oxuyan seminarist Zülfüqar bəy gələcəyini istedadlı musiqçisi olacaqdır. Musiqiyə böyük həvəs göstərən Zülfüqar bəy 1904-cü ildə seminariyanın orkestrində həmyerliləri Üzeyir bəy Hacıbəyli ilə, Azad Əmirovla və Müslüm

Maqomayevlə birgə əla ifaçılıq fəaliyyətinə görə pulla mükafatlandırılmışdır.

Ciddi təhsil ocağı olan Seminariyada belə bir qayda vardı: jurnalda şagirdlərin ad və fəaliyyəti əlifba sırası ilə yox, əlaçılarının adı birinci yazılırdı. Zülfüqar bəy Hacıbəyli təhsil aldığı altı il müddətində adı həmişə birincilər sırasında olmuşdur.

Zülfüqar bəy Məmmədli bəy oğlu Hacıbəyli 1885-ci ildə Şuşada anadan olmuşdur. O, Firidun bəy Köçərlinin bacısı Afərin xanımın oğlu idi.

Bakı, 14 dekabr 2008-ci il

Şamistan NƏZİRLİ